

Receptarea scrierilor paraliterare din secolul al XIX-lea în epoca digitalizării

*Drd Nineta MILEA (BĂRBĂTESCU)
Universitatea „Dunărea de Jos” din Galați*

Abstract: *This work attempts to explain the terms "literature", "paraliterature", "literary criticism" and presents some critical perspectives on paraliterary writings from the 19th century. Some of the writings of the nineteenth century were ignored by literary criticism, being regarded as foreigners of literature, which only altered the artistic creations of worship. Considering that the springs of progress have their origin in social and cultural - artistic life, and the appreciation of literary creation can only be conceived in interdependence with the general historical framework, modern literary criticism comes to bring these writings to the fore, this alternative culture because, according to the new analysis perspectives, they were the way of building new relations between the individuals disturbed by the social events in the country, events that created disillusion, they demolished the idea of solidarity, leaving to establish social independence.*

Keywords: *literature, paraliterature, literary criticism, writing.*

Ce este literatura?

Prima definiție a literaturii, „cea mai generală și legitimă”, o descoperim în cartea lui Adrian Marino, Dintr-un dicționar de idei literare, ca fiind „totalitatea operelor al căror mijloc de realizare estetică este limbajul, limbajul oral sau scris” [Marino, 2010; 111]. Același autor evidențiază trăsăturile ei: „act de inițiativă, de creație”, „autor”, „intenție estetică”, „finalitate estetică”. Conform aceleiași surse, „evenimentul istoric capital al literaturii” a fost „fixarea prin scriere a expresiei literare” [Marino, 2010,113]. Prin scriere, limbajul literar devenind mai ingenios, atingându-și scopul.

O altă definiție „cantitativă și extensivă” este că, literatura cuprinde totalitatea operelor scrise. În prezent, literatura fiind echivalentă cu cartea.

În sens global, literatura cuprinde tot ce este scris, „știință și cultură”. Acest concept s-a cristalizat la începutul secolului al XVIII-lea, când se impunea o clasificare a scrierilor. Criteriile avute în vedere au fost:

- criteriul biografic – totalitate scrierilor pentru o anumită disciplină. Există literatură de specialitate și literatură științifică.
- criteriul estetic – expresiv - totalitatea operelor artistice scrise într-o anumită limbă sau în toate limbile și care constituie o artă a cuvântului, a

scriitorului, un domeniu al valorilor estetice, cunoscută până în secolul al XVIII-lea ca „poesis”.

Cele mai răspândite sensuri vechi al termenului literatură sunt: „totalitate a producțiilor intelectuale” „artă a cuvântului” [Cornea, 1978, 11]. George Călinescu afirma: „Nu intră în cadrul literaturii decât scrierile exprimând complexe intelectuale și emotive, avînd ca scop sentimentul artistic”. [1]

În Introducere în teoria literaturii, Vasile Enciu prezintă o clasificare a tipurilor de literatură, realizată de specialiști:

- literatură orală și literatură scrisă
- literatură sacră și literatură profană
- literatură cultă și literatură populară
- literatură documentară și literatură artistică.

Acesta afirmă că există noțiuni colaterale, înrudite sau subordonate conceptului de literatură: literatură de masă, paraliteratură, infraliteratură și subliteratură.

Literatura cultă este definită ca acea literatură scrisă de autori cunoscuți, certificați de critica literară, recunoscută oficial, care este expresia erudiției, instrucției, educației. Pe când literatura populară trimite cu gândul la popor, masă, incultură, vulgaritate și accesibilitate.

Paraliteratura poate fi înțeleasă ca literatură populară și literatură de masă. Prin prefixul „para –” aceasta se localizează la marginea literaturii culte, la marginea valorii. Termenul a fost introdus în partea a doua a secolului XX.

Ioana Drăgan în Romanul popular în România afirma că „paraliteratura este ansamblul operelor de ficțiune a căror difuzare este masivă și pe care critica literară avizată îl apreciază drept lipsit de valoare estetică , neconsiderându-l astfel ca aparținând literaturii”. [Drăgan, 2011:13]. [2]

Secolul al XIX-lea fiind un secol al „delimitărilor anevoioase”, „al eforturilor de creare a unor limbaje specifice”, de separare a domeniului beletristicii de „trunchiul” comun al literaturii. [Negrici, 2017:152], este cel în care s-a născut „cu destulă dificultate și cu mare întârziere” „literatura română de creație - cu alte cuvinte, beletristica”. [Negrici, 2017:29]. Înainte de a avea literatură, poporul român a avut o bogată creație paraliteră, foarte importantă în perioada de început. „Există, am spus-o nu o dată, o întreagă literatură românească necunoscută, care cuprinde lucruri interesante, adesea surprinzătoare. Fără să se ridice totdeauna la valoarea de artă, ea merită cunoscută”. [3] Motivele pentru care aceste scrieri trebuie cunoscute sunt: ele sunt dovada evoluției lente, dar continue a originalității care ducea la oprirea copierii modelelor străine; subliniază progresele limbii literare care poate zugrăvi, în final, ideile, sentimentele, gândurile; demonstrează că sursa de inspirație a devenit viața oamenilor, condițiile de trai din epocă. Iorga atrage atenția asupra valorii acestor scrieri în ceea ce privește tematica aleasă și originalitatea, deși, critica de

specialitatea le poate considera ca fiind lipsite de interes luând în evidență criteriul artistic. „Scrierile de început de drum” sunt „sincrone”, „personifică” epoca în care au fost scrise prin superficialitate prin nesiguranță „nevolniciei” lor formale. Ele au „limba înțepenită”, fiind pline de ironie și autoironie. [Negrici, 2017: 152-155]

Toate scrierile, aceste încercări de „invenție artistică” și „intrări în ficțiune”, ilustrând „sforțarea spiritului național de a produce literatură de imaginație” [Negrici, 2017: 153] Aceste „cărți populare” demonstrând existența unei capacități de creație și ruperea de „corp străin”, de traduceri.

În opinia acestui teoretician, aflăm că „încercările, improvizațiile și literaturizările intelectualilor de la jumătatea secolului al XIX-lea” au fost caracterizate de „grabă”, „diletantism” și „colocvialitate de gazetă” [Negrici, 2017 : 155].

Cornelia Ștefănescu afirma că scriitorii erau „lipsiți de talent real”, dar „având experiența prelucrării unor texte” ei produceau „imitații”. „În noua lor postură, acești traducători își însușesc, de la exemplele imitate, tot ce e legat direct de mișcarea exterioară”, dar „adaptarea la specificul nostru este forțată.” [Ștefănescu, 1973: pp. 38-39]

Putem concluziona că secolul al XIX-lea se caracterizează prin efort depus de scriitori de a introduce noi genuri și specii literare, de a crea literatură originală, de a sincroniza literatura română cu cea europeană și, indirect, de a „culturaliza” și „civiliza” nația română. Aceștia au depus eforturi pentru perfecționarea și îmbogățirea limbii literare românești pentru ca aceasta să poată exprima cât mai fidel gândurile și sentimentele. Efortul lor trebuie apreciat indiferent de calea folosită: traduceri, opere originale, texte de legi, manuale, presă. Din tot acest efort, la sfârșitul epocii a răsărit o limbă literară nouă ce putea sluji noilor scriitori.

Dacă ne situăm în epoca digitalizării, Adrian Marino atrage atenția că definiția literaturii suferă schimbări și are loc trecerea de la aspectul formal, la modul în care este receptată, literatura devenind „un fenomen social ce variază în timp și spațiu”. Astfel, cititorii decid ce este sau nu literatură. „Literatură este doar ceea ce recunoaște publicul cititor”. Teoreticianul afirmă că această teză nu poate fi contestată datorită fenomenului de „răspândire a culturii și literaturii de masă”, „a sublitteraturii și paralitteraturii”, ajungându-se ca „periferia literaturii să impună”. Cititorul devenind „personajul consacării literaturii”.

Termenul de „subliteratură” poate fi înțeles prin raportare la valoarea literară.

Marino atrage atenția asupra clasificării scrierilor în valoare sau non-valoare pe baza criteriilor tradiționale ca fiind depășite în contextul „industrializării” domeniului cultural - literar care aplează la mediatizare, consum. Este evidențiată și schimbarea modului de înțelegere a conceptului

„popular”, în secolul XIX, față de această epocă a digitalizării, când popular se asociază cu consum.

Din această perspectivă se impune o recitare a scrierilor paraliterare de secol XIX în vederea valorizării lor.

Importanța secolului al XIX-lea este dată și de apariția criticii literare. Bazele acestei activități au fost puse de Titu Maiorescu și Constantin Dobrogeanu Gherea, cei care au inițiat disputa critica-creație – critica-artă, sau critica estetică și critica sociologică.

Dezvoltarea acestei activități s-a datorat creșterii producției literare și apariției periodicelor ca: „Convorbiri literare”, „Contemporanul”, „Literatorul”, „Vatra”, „Gazeta de Transilvania”, „Evenimentul literar”, „Revista critică literară”, „Familia”, „Literatură și artă română”. Critica literară nu a stimulat apariția creațiilor ci „le-a ignorat, dacă nu denigrat” [Al. Teodorescu].

Amploarea producției literare, precum și bogăția beletristică a secolului al XIX-lea nu au putut fi cuprinse de critica vremii realizată de: Maiorescu, Gherea, N. Pătrașcu, N. Iorga, Al. Philippide, I. Nădejde, A. Densușianu și Gh. Adamescu.

E. Lovinescu considera că secolul trecut a fost caracterizat prin lupta între critica „științifică” a lui C. Dobrogeanu – Gherea (Contemporanul) și critica „estetică” a lui T. Maiorescu (Junimea). [Lovinescu;1920,p. 42-43].

Contribuțiile lui Titu Maiorescu au fost sintetizate tot de Lovinescu ca „ revoluție culturală” - „lupta împotriva formei fără fond” și „ revoluția estetică” – „ primatul esteticului asupra ideologicului” – valoarea unei opere fiind dată de valoarea sa artistică, de particularitățile de limbaj,

C. Dobrogeanu – Gherea, are meritul de a fi pus temeliile criticii literare românești [Lovinescu;1920;42-43] [4] și conturarea ideii că opera literară fiind un „ product” trebuie cercetată în relație cu cauzele care au determinat-o, implicat studiarea biografiei care poate da informații ce concură la analiza corectă a creației. Textele sale teoretice care ilustrează ideile sale au fost publicate în revista *Contemporanul: Personalitatea și morala în artă, Tendenționismul și tezismul în artă, Arta pentru artă și arta cu dindinți*. El identifică calitățile obligatorii ale unui critic literar: intuiție, simț artistic, talent, cultură.

Al. Teodorescu în studiul *Critica literară românească în secolul al XIX-lea* realizează o prezentare a criticilor vremii : Russo „ a predominat elementul filologic”, Maiorescu „ a predominat cel filologic și estetic”, „separând tranșant valorile de non-valori”, Gherea „cel sociologic”, Iorga „cel istoric”, Dragomirescu „ cel filozofic”.

În articolul *Câteva întrebări despre critica literară din Contemporanul* aflăm cum este percepută critica în epoca digitalizării, există două linii: „ linia Maiorescu – Cioculescu” – susțin că este o activitatea rațională, care presupune

distanță față de text și atitudinea sceptică față de acesta, „ linia Călinescu” care susțin că este o artă, „ o literatură de idei”.

„Critica literară nu va putea deveni o știință întru totul pozitivă; va rămâne o artă, și o artă foarte delicată...dar această artă va profita și a început să profite de toate inducțiile științei și de toate achizițiile istoriei”. [5] Autorul dorește să evidențieze ca această activitate care se bazează pe gust literar, intuiție artistică nu poate fi transformată în știință.

În epoca digitalizării, criticul Alex Ștefănescu, referitor la statutul de știință a criticii literare afirma într-un interviu „atâta timp cât criticul nu poate să prevadă direcția în care un scriitor se îndreaptă, în opera sa, critica nu poate fi considerată știință”. [6]

Critica plasează o parte a romanelor secolului al XIX-lea în categoria scrierilor paraliterare, acele scrieri care sunt considerate la marginea literaturii din punct de vedere artistic și estetic. În fiecare epocă existând o preferință pentru un anumit gen de paraliteratură.

Scrieri din categoria paraliteraturii prezente în secolul al XIX-lea sunt: romanul foileton despre care Dinu Pillat în *Romanul de senzație în literatura română , din a doua jumătate a secolului al XIX-lea* spunea: „*Forma cea mai caracteristică a literaturii de senzație*”, „*o literatură a evenimentului brut, considerat în accepțiunea spectaculosului de suprafață la modul cinematic*” (URECHIA, Vasile Alexandrescu, *Varia: foileton*); romanul de „mistere” care are ca scop satirizarea și criticarea moravurilor, a viciilor și patimilor (C. D. Aricescu – *Misterele căsătoriei*, I.M. Bujoreanu – *Misterele Bucureștilor*, romanul istoric (BARONZI, George, scriitor, publicist, traducător (1828-1896) *Frații de crucea neagra : Roman istoric : Epoca de la Radu cel Mare până la Neagoe Basarab*; POPESCU, N. D. *Botezul de sânge: Nuvelă istorică originală*), literatura de călătorie (Dinicu Goleșcu) romane cu haiduci (POPESCU, N. D. *Bujor haiducul: Nuvelă originală*, MACRI, Panait P. *Haiducul Țandura*), roman cu tendință patriotică (C. Boerescu – *Aldo și Aminta sau Bandiții*), romane sentimentale (S. Bolintineanu – *Manoil*), romane „criminale” (IGHEL-DELEANU, Ilie *Moartea banditului Simion Licinsky: Roman criminal*), romane „populare (MULIETTI, Gina *Puterea destinului: Roman popular*; ONIP, M. Antonio *Gasparone: Principele munților: Roman popular*).

Genurile paraliteraturii au apărut și s-au dezvoltat începând cu mijlocul secolului al XIX-lea, au format un public, au prefigurat apariția romanului popular de secol XX. „ ... romanele ilustrate de pe la bâlciuri ale lui Macri se vând cu miile de exemplare”, spunea Duiliu Zamfirescu într-o scrisoare către Titu Maiorescu.

Digitalizarea permite scoaterea la suprafață a unor cărți ce aparțin paraliteraturii, uitate pe rafturile bibliotecilor, „necertificate” de critica de

specialitate și care „așteaptă” o nouă grilă de lectură. Digitalizarea trebuie să se îndrepte și spre fondurile speciale ale bibliotecilor pentru ca cercetarea să nu mai fie anevoiasă, așa cum fondul de cărți noi beneficiază de această facilitare.

Note:

- [1] George Călinescu, *Istoria literaturii române de la origini până în prezent*, Editura Minerva, București 1982, Prefață.
- [2] Ioana Drăgan, *Romanul popular în România. Literar și paraliterar*, Editura Virtual, 2011, p.13.
- [3] N. Iorga, *Bucureștii de acum un veac, după romanul unui avocat. Ioan M. Bujoreanu, 1862*, în *Analele Academiei Române*, memoriile secțiunii istorice, seria III, tom. XVI, 1934-1935, apud. Vârgolici, Teodor, *Aspecte ale romanului românesc din secolul al XIX-lea*, Editura Eminescu, București, 1985, p.7.
- [4] Eugen Lovinescu, *Critice*, IV, București, 1920, apud. <http://www.diacronia.ro/ro/indexing/details/A1564/pdf>
- [5] Sainte-Beuve, *Pagini de critică*. Alese și traduse de Pompiliu Constantinescu, București, 1940, apud. <http://www.diacronia.ro/ro/indexing/details/A1564/pdf>
- [6] <https://philosub.wordpress.com/2016/06/10/de-vorba-cu-alex-stefanescu-la-facultatea-de-filosofie/>

Bibliografie:

- Angheliescu, Mircea, *O istorie descriptivă a literaturii române*, Editura Tracus Arte, București, 2019.
- G. Călinescu, *Istoria literaturii române de la origini până în prezent*, Prefață, Editura Minerva, București 1982.
- Cornea, Paul; Păcurariu, D., *Curs de Istoria literaturii române*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1962.
- Drăgan, Ioana, *Romanul popular în Romania. Literar și paraliterar*, Editura Virtual, 2011.
- Enciu, Vasile, *Introducere în teoria literaturii*, Presa universitară bălțeană, Bălți, 2011.
- Iorga, Nicolae, *Istoria literaturii românești*, Editura Litera, Chișinău, 1998.
- Marino, Adrian *Biografia ideii de literatură*, vol 6, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 2000.
- Negrici, Eugen, *Iluziile literaturii române*, Editura Polirom, Iași, 2017.
- Vârgolici, Teodor, *Aspecte ale romanului românesc din secolul al XIX-lea*, Editura Eminescu, București, 1985.
- Vârgolici, Teodor, *Începuturile romanului românesc*, Societatea de Științe Istorice și Filologice din R.P.R., București, 1956.
- Zamfir, Mihai, *Proza poetică românească în secolul al XIX-lea*, Editura Minerva, București, 1971.

Webologie:

<https://www.observatorcultural.ro/articol/ce-este-literatura/>, Articol accesat la data de 12 iunie.

https://archive.org/stream/marino_dictionar-idei/marino_dictionar-idei_djvu.txt

<https://www.scribd.com/document/28218792/Adrian-Marino-Biografia-Ideii-de-Literatura-Vol-6>

<https://dilemaveche.ro/sectiune/dilemateca/articol/critica-literara-la-ora-culturii-de-masa-diviziunea-mitotica-a-criticii-contemporane>

<https://www.contemporanul.ro/eseu-publicistica/cateva-intrebari-despre-critica-literara.html>

<http://www.diacronia.ro/ro/indexing/details/A1564/pdf>

<https://philosub.wordpress.com/2016/06/10/de-vorba-cu-alex-stefanescu-la-facultatea-de-filosofie/>